

ARAŞTIRMA / RESEARCH

Sosyal hizmet çalışanlarında ikincil travmatik stres ve adil dünya inancı

Secondary traumatic stress and fair world belief in social service employees

Bozan Kaya¹, Binnaz Kiran², Soner Çakmak³

¹Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji, Mersin, Turkey

²Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, Mersin, Turkey

³Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana, Turkey

Cukurova Medical Journal 2020;45 (3):1061-1072.

Abstract

Purpose: The aim of this research is to investigate the secondary traumatic stress levels and Belief in a Just World of the employees in various positions in social services.

Materials and Methods: The study was performed in relational scanning model. A total of 150 employees from the social service, education unit, health unit and administrative staff in the institutions affiliated with Adana Family, Labor and Social Services Provincial Directorate participated in the research. Personal Information Form, Secondary Traumatic Stress Scale and Belief in a Just World Scale were applied to all participants.

Results: General Belief in a Just World of the participants with low and medium level of secondary traumatic stress level were significantly higher than the participants with high secondary traumatic stress level. Similarly, the individual Belief in a Just World of the participants with low secondary traumatic stress level is significantly higher than the participants with high secondary traumatic stress level.

Conclusion: As the secondary traumatic stress level of employees working in social services decreases, individual and general Belief in a Just World increases. Witnessing the traumatic experiences of others for a long time may cause mental problems such as disturbing secondary traumatic stress in the service providers and loss of functionality.

Keywords: Social services, secondary traumatic stress, fair world belief.

Öz

Amaç: Bu araştırmanın amacı sosyal hizmetlerde çeşitli görevlerde bulunan çalışanların ikincil travmatik stres düzeylerini ve adil dünya inançlarını incelemektir.

Gereç ve Yöntem: Çalışma ilişkisel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Adana Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlardaki sosyal servis, eğitim birimi, sağlık birimi ve idari birim personellerinden toplam 150 çalışan araştırmaya katılmıştır. Tüm katılımcılara kişisel bilgi formu, İkincil Travmatik Stres Ölçeği (İTSÖ) ve Adil Dünya İnancı Ölçeği (ADIÖ) uygulanmıştır.

Bulgular: İkincil travmatik stres düzeyi düşük ve orta düzey olan katılımcıların genel adil dünya inançlarının ikincil travmatik stres düzeyi yüksek olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde ikincil travmatik stres düzeyi düşük olan katılımcıların bireysel adil dünya inancı, ikincil travmatik stres düzeyi yüksek katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir.

Sonuç: Sosyal hizmetlerde çalışanların ikincil travmatik stres düzeyi düştükçe bireysel ve genel adil dünya inancı artmaktadır. Uzun süre başkalarının travmatik yaşantılarına tanık olmak, hizmet verenlerde rahatsız edici ikincil travmatik stres gibi ruhsal sorunların ortaya çıkmasına ve işlevsellik kayıplarına neden olabilir.

Anahtar kelimeler: sosyal hizmetler, ikincil travmatik stres, adil dünya inancı

GİRİŞ

Sosyal hizmet çalışanları yoksullar, yaşlılar, engelli bireyler, korunmaya muhtaç çocuklar, cinsel istismar

mağduru çocuklar, suça sürüklenen çocuklar, şiddet görmüş kadınlar, gaziler, şehit aileleri gibi dezavantajlı gruplar ile çalışmaktadırlar. Söz konusu gruplar travma yaşantıları olan, zor durumda kalan, yardıma muhtaç, maddi veya manevi olarak desteklenmesi

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Dr. Soner Çakmak, ³Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana, Turkey E-mail: drsoncak@hotmail.com

Geliş tarihi/Received: 20.04.2020 Kabul tarihi/Accepted: 01.06.2020 Çevrimiçi yayın/Published online: 31.08.2020

gereken, örselenmiş bireylerden oluşmaktadır. Bu gruplarla çalışmak; bireylerin travmalarına, sorunlarına, hikayelerine tanık olmaya yol açmaktadır. Ayrıca bu gruplara yardım etmek, bireylerin sorunlarına çözüm bulmak ve olumsuz etkilenmelerini önlemek, bireyler için iyileştirici ve geliştirici çalışmalar yapmak gibi sorumluluklar da yüklemektedir.

Fiziksel ve/veya psikolojik anlamda zarar gören kişilerle çalışanların yaşadıkları olumsuz duygulanımları açıklamak için önerilen kavramlardan biri ikincil travmatik strestir. İkincil travmatik stres, başka bir kişinin başına gelen travmatik olay hakkında bilgi almanın sonucunda meydana gelen olumsuz duygu ve davranışları kapsamaktadır¹. İkincil travmatik stres, bir insanı acılarından kurtarmak için yardımcı olmaktan veya yardımcı olmayı istemekten kaynaklanabilir ayrıca bu kişiye karşı derin sempati, şefkat ve acıma duygularının gösterilmesiyle kendini besleyebilir¹. Travmatik olaylara ikincil olarak maruz kalanların yaşadıkları olumsuz deneyimler, doğrudan maruz kalanların yaşadıklarıyla neredeyse aynı olabilir¹.

Amerikan Psikiyatri Birliği Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı (DSM-5)'te kişinin hayatı tehlike, yaralanma, cinsel saldırı benzeri olaylara fiilen maruz kalması ya da bu durumların kısıyından dönmesi, bu tarz olaylara tanık olması veya bir yakının başına bunlara benzer bir olayın gelmesi travmatik yaşantılar olarak kabul edilmektedir². Ayrıca DSM-5'te ciddi bir travma hakkında bilgi almanın da kişide travma sonrası stres belirtilerine neden olabileceği belirtilmektedir². Yani, gözleyerek, okuyarak veya dinleyerek şiddetli travmalarla karşılaşmak, kişide travma yaşayan bireylerin tecrübelerine benzer etkiler ortaya çıkarabilir^{3,4}. Travma yaşayan bireylerde davranış ve duygularda meydana gelen değişimlerin yanı sıra, bireylerin temel bilişsel varsayımlarında da bazı farklılıkların oluşacağından söz edilmektedir⁵.

Mesleği gereği de olsa travmaya uğramış bireylere yardım etmek bazen manevi olarak tatmin edici olsa da bir o kadar da zorlayıcı ve stresli bir iştir. Uzun süre başkalarının travmatik yaşantılarına maruz kalmak, hizmet verenlerde rahatsız edici ve kendilerini zayıflatan, güçsüz hissettiren sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir^{1,6-8}. Danışana karşı hissedilen yoğun sempati duyguları veya onunla kurulan aşırı özdeşim, ikincil travma gelişimine katkı yapan önemli etkenler olarak görülmektedir⁹. İkincil travma için riskli meslekler arasında genellikle ruh sağlığı uzmanları, doktorlar, sosyal hizmet uzmanları,

acil servis ve kurtarma görevlileri, itfaiyeciler, hâkimler, avukatlar ve polisler sayılmaktadır^{10,11}. İkincil travmatik stresle ilişkili olarak Türkiye'de yürütülen araştırmalarda genel olarak sağlık çalışanlarının ele alındığı görülmektedir¹²⁻¹⁶. İkincil travma için riskli meslekler arasında sayılan sosyal hizmetlerde görev alan bireylerin ikincil travmatik stres düzeyleri ile ilişkili olduğu düşünülen bir diğer değişken ise adil dünya inancıdır.

Dünyanın adil bir yer olduğu yani herkesin iyi veya kötü ne hak ederse onu bulacağına duyulan inanç ilk olarak Lerner tarafından araştırılmış ve psikoloji alanında adil dünya inancı teorisi olarak yerini almıştır¹⁷⁻¹⁹. Adil dünya inancı, çocuğun dünyayı kavramaya, anlamaya çalışırken dünya ile yaptığı kişisel bir anlaşmanın ürünüdür. Bu anlaşmadaki dünya, insanlara hak ettiklerini veren bir yerdir, gelecekte yaşanacaklar insanın bulunduğu çevre ile alakalıdır gibi görüşlerin sonucunda adil dünya inancı gelişir^{20,21}. Ergenlikle birlikte bilişsel gelişimin tamamlanmasıyla bireysel ve genel adil dünya inançları olarak ikiye ayrılmaktadır²². Bireysel adil dünya inancı, bireyin kendi yaşantısında karşılaştığı olayların adil olması ya da adil olmamasıyla ilgilidir. Genel adil dünya inancı ise, bireyin dünyanın adil bir yer olduğuna inanması ya da inanmamasını içermektedir. Lerner ve Miller'e göre adil dünya inancı kişileri belirsizlikten koruyan bir inanç olarak ruh sağlığı üzerinde olumlu etkilere sahiptir¹⁷. Bireylerin dünyanın düzenli ve tutarlı bir yer olduğunu düşünmelerini adil dünya inancı sağlar. Bu inanç ile ters düşen olay veya durumlarla karşılaşıldığında birey çelişkiyi uyumlu hale getirmek amacıyla bazı psikolojik hamlelerle olayları veya durumları yeniden değerlendirir.

Bu çalışmanın hipotezi travma yaşantısına şahit olmanın, çalışanlarda ikincil travmatik strese neden olabileceği ve adil dünya inancını olumsuz etkileyebileceği öngörüsü üzerine kurulmuştur. Bu nedenle bu araştırmada, sosyal hizmetlerde çalışan bireylerin ikincil travmatik stres düzeyine göre adil dünya inançlarının farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. İkincil travmatik stresin psikolojik dayanıklılık ile negatif²³, adil dünya inancının ise stresle başa çıkma²⁴, psikolojik hoşnutluk²⁵ ve iyi olma²⁶ gibi benzer kavramlarla pozitif bir ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın psikolojik iyi oluş ile pozitif ilişkisi olan adil dünya inancının, ikincil travmatik stres düzeyi ile ilişkisi konusunda literatüre katkı sunacağı düşünülmüştür.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma sosyal hizmet çalışanlarının var olan durumlarını ortaya koymayı ve betimlemeyi amaçlayan betimsel modelde bir araştırmadır. Adana Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda görevli 197 sosyal hizmet çalışanı içerisinde 157 çalışana ulaşılmış 7 katılımcı ölçekleri özensiz ve eksik doldurması nedeniyle çalışma dışı bırakılmıştır. Çalışma 150 katılımcı ile yürütülmüştür. Adana Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlarda görevli sosyal hizmet çalışanları dezavantajlı gruplarla çalışmakta ve danışmanlık hizmeti vermektedirler. Çalışılan dezavantajlı gruplar olarak yoksul bireyler, engelli bireyler, yaşlılar, korunmaya muhtaç çocuklar, cinsel istismar mağduru çocuklar, suça sürüklenen çocuklar, şiddet görmüş kadınlar, gaziler, şehit aileleri v.b. gruplar sayılabilir. Veri toplama süreci 25.04.2019-31.05.2019 tarih aralığında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yazılı onamları alınmıştır. Ölçekler katılımcılara ön bilgi verilerek, birebir uygulanmış ve katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Bu çalışmada, uluslararası alanda kabul edilen ve 2013 yılında revize edilen 1964 Helsinki Deklerasyonu hükümlerine uyulmuş ve çalışmanın etik kurul onayı Çağ Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun 25.04.2019 tarih ve 809 sayılı yazısı ile alınmıştır. Çalışma yürütülmesi ve testlerin uygulanabilmesi için ayrıca Adana Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü ile Adana Valiliğinden gerekli yasal izinler alınmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmanın verilerinin toplanmasında "Kişisel Bilgi Formu", "İkincil Travmatik Stres Ölçeği" ve "Adil Dünya İnancı" ölçekleri kullanılmıştır.

İkincil Travmatik Stres Ölçeği (İTSÖ)

Bride ve arkadaşları tarafından geliştirilen özgün İTSÖ²⁷, Yıldırım ve arkadaşları tarafından Türkçeye uyarlanmıştır²⁸. İTSÖ 17 maddelik, beşli likert tipi bir değerlendirme aracıdır. Ölçeğin duygusal ihlal, kaçınma ve uyarılmışlık olarak adlandırılmış üç alt boyutu bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek puan 17-85 arasındadır ve yüksek puan yüksek etkilenme düzeyine işaret etmektedir. Doğrulayıcı faktör analizi üç boyutlu özgün yapıyı doğrulayan uyum indeksleri vermiştir. Maddelerin faktör yükleri 0.29-0.79 arasında değişmekte olup, t değerleri anlamlı bulunmuştur. Benzer yapıları yoklayan Örgütsel Sinizm ve Maslach Tükenmişlik Ölçekleriyle yüksek ve anlamlı ilişkiler (0.59 ve 0.70) vermiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayıları

17 maddelik toplam ölçek için 0.91 olarak bulunmuştur. Kaçınma alt boyutu için $\alpha=0.78$, uyarılma için $\alpha=0.82$ ve duygusal ihlal için $\alpha=0.84$ olarak hesaplanmıştır. Ölçekte belli bir kesim noktası olmadığı için katılımcıların ikincil travmatik stres düzeylerini belirlemek için bağıl değerlendirme kullanılmıştır. Yani düzeyler "z puanına" göre belirlenmiştir.

Adil Dünya İnancı Ölçeği (ADİÖ)

Dalbert tarafından geliştirilmiş²⁹ ve Göregenli tarafından Türkçe geçerlilik, güvenilirlik çalışması yapılmıştır³⁰. ADİÖ 13 maddelik, beşli likert tipi bir değerlendirme aracıdır. İlk 7 madde Bireysel Adil Dünya İnancı ölçeği için güvenilirlik katsayısını 0.86 olarak hesaplamıştır²⁹. Göregenli, Türkiye örneğinde bireysel adil dünya inancı ölçeğinin güvenilirlik katsayısını 0.85 olarak bulmuştur³⁰. Son 6 madde ise Genel Adil Dünya İnancı ölçeğindedir. Dalbert genel adil dünya ölçeği için güvenilirlik katsayısını 0.78 olarak bulmuştur. Türkiye örneğinde genel adil dünya inancı ölçeğinin güvenilirlik katsayısı 0.69 olarak bulunmuştur³⁰.

İstatistiksel analiz

Araştırma sorularına yanıt bulmak amacıyla ilk olarak İkincil Travmatik Stres Ölçeği toplam puanı ve bu ölçeğin üç alt boyutuna (Uyarılma, Kaçınma ve Duygusal İhlal) ilişkin puanlar standart puanlara (z puanı) çevrilmiştir. Ardından bu standart puanlar içerisinde bağıl değerlendirme yoluna gidilmiş³¹ olup z puanı -0.5 altı olanlar düşük, z puanı -0.5 ile +0.5 aralığında olanlar orta ve z puanı +0.5 üstü olanlar da yüksek düzey olmak üzere ikincil travmatik stres düzeyleri oluşturulmuştur. Araştırmada sosyal hizmetlerde çalışan bireylerin genel ve bireysel adil dünya inançlarının cinsiyet açısından farklılıklarının incelenmesinde t testinden faydalanılmış olup, ikincil travmatik stres düzeyleri açısından farklılıkların tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmalarda anlamlı olan farklılıkların kaynağını bulmak için Tukey testinden faydalanılmıştır³². Tukey testi varyansların homojenliği varsayımını gerektirmesinden dolayı bu varsayımın karşılanmadığı durumlarda benzer testler içerisinde I. tip hatayı daha güçlü tolere edebilen Tamhane'nin T2 testi tercih edilmiştir³³. Bu hesaplamaların yapılabilme koşulları göz önünde bulundurulmuş olup dağılımların normalliği, varyansların homojenliği incelenmiştir. Dağılımların normalliğinin incelenmesinde normallik testlerinden ve Tabachnick ve Fidell'inde belirtmiş

olduğu gibi basıklık ve çarpıklık katsayılarının standart hataya olan oranının ± 2 aralığından sapmaması koşulu göz önünde bulundurulmuştur³⁴.

BULGULAR

Araştırmaya katılan katılımcılara yönelik demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur. Evli olanların, lisans mezunu olanların, sosyal hizmet uzmanı olanların yoğunlukta olduğu görülmekte olup, kadın (n=101) katılımcıların sayısı erkek (49) katılımcıların iki katından daha fazladır (Tablo 1). Araştırmada katılımcılardan “İkincil Travmatik Stres Ölçeği” ve “Adil Dünya İnancı Ölçeği” aracılığı ile toplanan verilerin dağılımına ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur. Yapılan ölçümlerin iç tutarlılık katsayılarına bakıldığında, güvenilir olduğu görülmektedir. Elde edilen verilerin basıklık katsayılarının standart hatalarına oranının ± 2 aralığında olması da dağılımların normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir (Tablo 2).

Katılımcıların cinsiyete göre ikincil travmatik stres ve adil dünya inançları ölçeklerinden almış oldukları puanlara ilişkin n, ortalama, standart sapma, Sd ve t değerleri Tablo 3’de sunulmuştur. Erkek katılımcıların tüm ölçeklerden almış oldukları puan ortalamaları kadın katılımcıların puan ortalamalarından daha yüksektir. Bununla birlikte ortalamalar arasında görülen bu farklılığın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan t testi bulguları kadınların ve erkeklerin genel adil dünya (t=0,203; p=0,839) ve bireysel adil dünya (t=-0,283; p=0,777) inançları ile ikincil travmatik stres ölçeklerinden almış oldukları puanlar (t=-0,704; p=0,483) arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmadığını göstermiştir (Tablo 3). Katılımcıların ikincil travmatik stres düzeylerine göre genel ve bireysel adil dünya inancı ölçeğinden almış oldukları puanlara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4’te sunulmuştur. İkincil travmatik stres düzeyi yüksek olan katılımcıların hem bireysel hem de genel adil dünya inancı puan ortalamaları, ikincil travmatik stres düzeyi orta ve düşük düzey olan katılımcılardan daha düşüktür.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Değişken	Kategori	Cinsiyet		Toplam (n=150)
		Erkek (n=49)	Kadın (n=101)	
Yaş	20-29 Yaş Arası	11	33	44
	30-39 Yaş Arası	22	43	65
	40 ve Üstü	16	25	41
Medeni Durum	Evli	28	60	88
	Bekar	21	41	62
Çocuk Durumu	Var	22	54	76
	Yok	27	47	74
Eğitim Durumu	Önlisans	2	5	7
	Lisans	40	84	124
	Lisansüstü	7	12	19
Bölümü	Sosyal Hizmet	17	42	59
	Psikoloji/PDR	6	16	22
	Sosyoloji	11	23	34
	Öğretmenlik	15	20	35
Çalışmakta Olduğu Kurum	Çocuk Destek Merkezi	9	13	22
	Çocuk Evleri	15	18	33
	Sosyal Hizmet Merkezi	20	46	76
	Huzurevi	2	10	12
	Kadın Konuk Evi-ŞÖNİM	0	7	7
	Engelli Bakım Evi	3	7	10

ŞÖNİM: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi, PDR: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

Tablo 2. İkincil Travmatik Stres Ölçeği ve Adil Dünya İnancı Ölçekleri ile yapılan ölçümlerden elde edilen verilerin dağılımına ilişkin betimsel istatistikler

	Bireysel Adil Dünya İnancı	Genel Adil Dünya İnancı	İTSÖ Uyarılma Alt Boyutu	İTSÖ Kaçınma Alt Boyutu	İTSÖ Duygusal İhlal Alt Boyutu	İTSÖ Toplam
n	150	150	150	150	150	150
Ortalama	17,98	17,21	11,35	16,78	10,69	38,82
Ortanca	17,50	18,00	11,00	16,50	10,00	38,00
Mod	16,00	20,00	10,00	14,00	9,00	41,00
Standart Sapma	4,89	4,19	4,11	4,78	3,43	11,07
Varyans	23,87	17,56	16,87	22,90	11,76	122,59
Çarpıklık	,154	-,225	,296	,111	,391	,277
Çarpıklığın Std. Hatası	,198	,198	,198	,198	,198	,198
Basıklık	-,429	-,283	-,648	-,633	-,669	-,544
Basıklığın Std. Hatası	,394	,394	,394	,394	,394	,394
Değişim Aralığı	22,00	19,00	16,00	21,00	13,00	47,00
En Düşük Puan	7,00	8,00	5,00	7,00	5,00	18,00
En Yüksek Puan	29,00	27,00	21,00	28,00	18,00	65,00
Kolmogorov Smirnov	0,091	0,086	0,082	0,085	0,123	0,06
p	0,004	0,009	0,016	0,01	0	0,2
Cronbach α	0,835	0,762	0,821	0,739	0,813	0,904

İTSÖ: İkincil travmatik stres ölçeği, n: katılımcı sayısı

Tablo 3. İTSÖ ve Adil Dünya İnancı Ölçeği puan ortalamalarının cinsiyete göre incelenmesine ilişkin t testi sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	X	Ss	t	Sd	p
Genel ADİ	Kadın	101	17,22	4,45	0,203	126,82	0,839
	Erkek	49	17,34	2,74			
Bireysel ADİ	Kadın	101	17,90	4,94	-0,283	148	0,777
	Erkek	49	18,14	4,82			
Uyarılma	Kadın	101	11,29	4,33	-0,254	148	0,800
	Erkek	49	11,47	3,64			
Kaçınma	Kadın	101	16,64	4,92	-0,500	148	0,618
	Erkek	49	17,06	4,53			
Duygusal İhlal	Kadın	101	10,45	3,37	-1,273	148	0,205
	Erkek	49	11,20	3,53			
İkincil Travmatik Stres Toplam	Kadın	101	38,38	11,31	-0,704	148	0,483
	Erkek	49	39,73	10,62			

İTSÖ: İkincil travmatik stres ölçeği, ADİ: Adil dünya inancı, n: katılımcı sayısı

Travma düzeylerine göre puan ortalamaları arasında görülen bu farklılığın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizine ait hesaplamalar Tablo 5'te sunulmuştur. İkincil travmatik stres düzeyi düşük ve orta düzey olan katılımcıların genel adil dünya inançlarının ikincil travmatik stres düzeyi yüksek olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha

yüksek olduğu görülmektedir ($F=6,553$; $p=0,002$). Benzer şekilde ikincil travmatik stres düzeyi düşük olan katılımcıların bireysel adil dünya inancı, ikincil travmatik stres düzeyi yüksek katılımcılara göre anlamlı düzeyde daha yüksektir ($F=3,05$; $p=0,049$) (Tablo 4 ve 5).

Tablo 4. Katılımcıların Bireysel ve Genel Adil Dünya İnancı puanlarının İkincil Travmatik Stres düzeylerine göre dağılımına ilişkin istatistikler

İkincil Travmatik Stres Düzeyi	Bağımlı Değişken	n	X̄	Std. Sapma	Std. Hata
Düşük	Bireysel ADİ	51	19	5,41	0,758
Orta		59	18,12	4,70	0,612
Yüksek		37	16,43	4,16	0,684
Düşük	Genel ADİ	51	17,94	4,51	0,631
Orta		59	18,05	3,30	0,429
Yüksek		37	15,38	3,52	0,579

ADİ: Adil dünya inancı, n: katılımcı sayısı

Tablo 5. Bireysel ve Genel Adil Dünya İnancı puanlarının İkincil Travmatik Stres düzeylerine göre incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farklılığın kaynağı
Bireysel ADİ	Grup İçi	142,749	2	71,374	3,05	0,049	Toplam
	Gruplar Arası	3369,251	144	23,398			Düşük>Yüksek
	Toplam	3512	146				
Genel ADİ	Grup İçi	190,619	2	95,309	6,553	0,002	Düşük>Yüksek
	Gruplar Arası	2094,374	144	14,544			Orta>Yüksek
	Toplam	2284,993	146				
LLevene's $F_{(2,144)}$ Bireysel ADİ = 2,030, $p>0.05$							
Levene's $F_{(2,144)}$ Genel ADİ = 3,536, $p<0.05$							

KT: Kareler toplamı, KO: Kareler ortalaması, sd: serbestlik derecesi, ADİ: Adil dünya inancı.

İkincil travmatik stres ölçeğinin uyarılma, kaçınma ve duygusal ihlal alt boyutlarının düzeylerine göre puan ortalamaları arasında görülen farklılığın anlamlı olup olmadığına ilişkin yapılan tek yönlü varyans analizine ait hesaplamalar 6, 7 ve 8. tablolarda sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre uyarılma düzeyi düşük olan katılımcıların hem bireysel ($F=3,294$; $p=0,04$) hem de genel adil dünya inançlarının ($F=3,838$; $p=0,024$) uyarılma düzeyi yüksek olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 6)

Tablo 7'de elde edilen bulgulara göre kaçınma düzeyi düşük düzey olan katılımcıların bireysel adil dünya inancı puanlarının kaçınma düzeyi yüksek olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($F=4,182$; $p=0,017$). Genel adil dünya inançları açısından bakıldığında ise kaçınma düzeyi düşük olan katılımcıların orta ve yüksek düzey olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek genel adil dünya inancı puanlarına sahip olduğu görülmektedir ($F=6,901$; $p=0,001$)..

Tablo 6. Bireysel ve Genel Adil Dünya İnancı puanlarının Uyarılma alt ölçek düzeylerine göre incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farklılığın Kaynağı
Bireysel ADİ	Grup İçi	155,573	2	77,786	3,294	0,04	Düşük>Yüksek
	Gruplar Arası	3470,427	147	23,608			
	Toplam	3626	149				
Genel ADİ	Grup İçi	125,281	2	62,641	3,838	0,024	Düşük>Yüksek
	Gruplar Arası	2398,879	147	16,319			
	Toplam	2524,16	149				
				Levene's $F_{(2,147)}$ Bireysel ADİ = 1,365, $p>0.05$			
				Levene's $F_{(2,147)}$ Genel ADİ = 3,690, $p<0.05$			

KT: Kareler toplamı, KO: Kareler ortalaması, sd: serbestlik derecesi, ADİ: Adil dünya inancı

Tablo 7. Bireysel ve Genel Adil Dünya İnancı puanlarının Kaçınma alt ölçek düzeylerine göre incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farklılığın Kaynağı
Bireysel ADİ	Grup İçi	192,991	2	96,495	4,182	0,017	Düşük>Yüksek
	Gruplar Arası	3368,579	146	23,072			
	Toplam	3561,57	148				
Genel ADİ	Grup İçi	210,732	2	105,366	6,901	0,001	Düşük>Yüksek Orta>Yüksek
	Gruplar Arası	2228,959	146	15,267			
	Toplam	2439,691	148				
				Levene's $F_{(2,146)}$ Bireysel ADİ = 1,199, $p>0.05$			
				Levene's $F_{(2,146)}$ Genel ADİ = 0,075, $p>0.05$			

KT: Kareler toplamı, KO: Kareler ortalaması, sd: serbestlik derecesi, ADİ: Adil dünya inancı

Tablo 7. Bireysel ve Genel Adil Dünya İnancı puanlarının Duygusal İhlal alt ölçek düzeylerine göre incelenmesine ilişkin tek yönlü varyans analizi sonuçları

Bağımlı Değişken	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Farklılığın Kaynağı
Bireysel ADİ	Grup İçi	165,270	2	82,635	3,552	0,031	Orta>Yüksek
	Gruplar Arası	3396,3	146	23,262			
	Toplam	3561,57	148				
Genel ADİ	Grup İçi	76,276	2	38,138	2,355	0,098	
	Gruplar Arası	2363,415	146	16,188			
	Toplam	2439,691	148				
				Levene's $F_{(2,146)}$ Bireysel ADİ = ,486, $p>0.05$			
				Levene's $F_{(2,146)}$ Genel ADİ = ,297, $p>0.05$			

KT: Kareler toplamı, KO: Kareler ortalaması, sd: serbestlik derecesi, ADİ: Adil dünya inancı

Tablo 8’de elde edilen bulgulara göre genel adil dünya inancı puanlarının duygusal ihlal düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık göstermediği ($F=2,355$; $p=0,098$) görülmekle birlikte duygusal ihlal düzeyi orta düzey olan katılımcıların bireysel adil dünya inançlarının duygusal ihlal düzeyi yüksek olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu görülmektedir ($F=3,552$; $p=0,031$).

TARTIŞMA

Bu çalışmada öncelikle sosyal hizmetlerde çalışan erkek katılımcıların adil dünya inancı puan ortalamalarının kadın katılımcıların puan ortalamalarından daha yüksek olduğu, ancak ortalamalar arasında görülen bu farklılığın anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde bazı araştırmacılar erkeklerin kadınlara göre daha yüksek adil dünya inancına sahip olduğu sonucuna ulaşırken^{18,35,36}, bazıları ise adil dünya inancının cinsiyetler arasında farklılaşmadığını belirtmiştir³⁷⁻⁴³. Türkiye’de yapılan araştırmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir⁴⁴⁻⁴⁶. Bu çalışmalar genel toplum ve farklı gruplarda yapılmış olmakla birlikte, bizim çalışmamızda ikincil travmatik stres riski yüksek olan sosyal hizmet çalışanları içinde cinsiyet açısından benzer sonuçlar vermiştir. Araştırmanın diğer bir bulgusu ise ikincil travmatik stres düzeyinin de cinsiyete göre farklılaşmamasıdır. İkincil travmatik stres ile cinsiyet arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda dezavantajlı gruplarla çalışan kadınların erkeklerden daha fazla ikincil travmatik stres yaşadığı sonucuna ulaşan birçok çalışma olduğu görülmektedir^{14,16,47-51}. Erkeklerin kadınlardan daha çok ikincil travmatik stres yaşadığını belirten araştırmalar da dikkat çekmektedir⁵²⁻⁵⁴. Ancak ikincil travmatik stresin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşan çalışmalar da bulunmaktadır^{23,55-66}. İkincil travmatik stresin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşan araştırmalar, bu çalışmada ulaşılan bulguları desteklemektedir. Araştırmamızın ana hipotezinin ikincil travmatik stresin adil dünya inancında farklılık yaratacağı düşüncesi olması nedeniyle, alınan sonuçlarda dezavantajlı gruplarla çalışan erkek ve kadınlar arasında ikincil travmatik stres düzeyleri arasında farklılığın belirlenmemiş olmasının, her iki cinsiyet grubu için adil dünya inançlarında da farklılığın görülmemiş olması sonucunu doğurduğu ve bunun beklenen bir sonuç olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada elde edilen hem adil dünya inancı hem de ikincil travmatik stresin dezavantajlı gruplarla çalışanlarda cinsiyete göre

farklılaşmadığı bulgusu daha önce yapılan birçok araştırma ile de paralellik göstermektedir.

Bu çalışmadaki katılımcıların tamamı travma mağdurlarıyla çalışmakta ve travmalara şahit olmaktadır. İkincil travmatik stres düzeyi düşük ve orta düzey olan katılımcıların genel ve bireysel adil dünya inançlarının diğerlerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ikincil travmatik stresin alt boyutlarından elde edilen bulgulara göre; uyarılma, kaçınma ve duygusal ihlal düzeyi düşük olan katılımcıların hem bireysel hem de genel adil dünya inançlarının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bu sonuçlar araştırma hipotezini desteklemektedir.

Yapılan bazı araştırmalar ikincil travmatik stres düzeyi yüksek olanların geçmişinde travmatik yaşantıları olan bireyler olduğunu^{50,61,62}, aynı zamanda geçmişinde travmatik yaşantıları olan bireylerin adil dünya inançlarının düşük olduğunu bulmuşlardır⁶⁷⁻⁷³. Bu araştırmalardan elde edilen sonuçlar geçmişinde travmatik yaşantıları olan grupların ikincil travmatik stres açısından daha duyarlı oldukları ve adil dünya inançlarının daha düşük olduğu bilgisini sunmakla birlikte, dolaylı olarak ikincil travmatik stres ile adil dünya inancı arasındaki negatif ilişkiyi de desteklemektedir. Literatürde ikincil travmatik stres ile adil dünya inancı arasındaki ilişkiyi araştırdığı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Farklı guruplarla çalışılmış olsa da bu çalışmalardan elde edilen sonuçlarla bağlantılı olarak birincil ve ikincil travmatik stres düzeyi ve adil dünya inancı arasında negatif bir bağ kurulabilmektedir. Literatür incelendiğinde farklı örneklem gruplarında daha çok birincil travmatik stres ile adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelendiği görülmektedir. Baykuzu çalışmasında adil dünya inancı ile travma sonrası stres belirtileri arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu ve travma sonrası stres belirtilerinin adil dünya inancını olumsuz yönde yordadığını bulmuştur⁷⁴. Doğal ve insan kaynaklı felaket kurbanlarıyla çalışılan bir diğer araştırmada, adil dünya inancının iyilik halini olumlu yönde yordadığı, depresyon ve travma sonrası stres bozukluğunu ise olumsuz yönde yordadığı görülmüştür. Buna göre zayıf adil dünya inancının travmatik stres belirtilerinin artmasıyla ilişkili olduğu belirtilmektedir⁷⁵. Bayraktar trafik kazası geçirmiş kişilerin, dünyanın adil ve iyilikle dolu bir yer olduğuna inanmamasıyla travma sonrası stres belirtilerinin yüksek olması arasında ilişki olduğu belirtilmektedir⁷⁶. Lucas ve arkadaşları çalışmalarında, adil dünya inancı ile stresi düşük düzeyde algılama arasında ilişki bulmuşlardır²⁶. Öğrencilerle yapılan bir

çalışmada, yüksek adil dünya inancına sahip olan öğrencilerin okulda daha az stres yaşadığı bildirilmiştir⁷⁷. Birincil travmaya maruz kalmış kişilerin adil dünya inançlarındaki olumsuz değişim, ikincil travmatik stres içinde geçerli olduğunu düşünmek her iki travmatik durumun ortak belirtilere yol açması nedeniyle doğru bir yaklaşım olacaktır. Çünkü geçmişte kişilerin yaşamış oldukları travmaların bireydeki olumsuz etkilerinin, bu travmalara maruz kalanlara bakım veren insanlar içinde benzer olabileceği yapılan çalışmalarla desteklenmiştir¹⁻⁴. Bu çalışmada elde edilen ikincil travmatik stres düzeyi yüksek bireylerin adil dünya inancının düşük olduğu bulgusunun literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir. Yani ulaşılan çalışmaların, bu çalışmada elde edilen bulguları desteklediği söylenebilir.

Çalışmanın adil dünya inancı ile ikincil travmatik stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemesi ve literatürde bu iki değişken arasındaki ilişkinin birebir çalışıldığı çalışmaya rastlanılmamış olması, birincil travmatik stres'in yol açtığı travmatik belirtilere benzer belirtiler gösteren ikincil travmatik stresin adil dünya inancı üzerinde de birincil travmatik stresle benzer etkilerinin olmasını göstermesi açısından önemlidir. Çalışmanın sadece sosyal hizmet çalışanları ile sınırlı kalması, dezavantajlı gruplara danışmanlık hizmeti veren diğer grupların dahil edilmemiş olması ve adil dünya inancının genel popülasyondan oluşturulan bir kontrol grubu ile karşılaştırılmamış olması çalışmanın zayıf yönlerini oluşturmaktadır. Normal popülasyondaki adil dünya inancı ile ikincil travmatik stres açısından bu riskli grupların karşılaştırılması, ikincil travmatik stresin adil dünya inancı üzerindeki etkisi konusundaki hipoteze katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen bulgular Sosyal hizmet çalışanlarında, bireysel ve genel adil dünya inanç düzeyleri ve ikincil travmatik stres düzeylerinin cinsiyete göre değişmediğini ve ikincil travmatik stres düzeyleri yükseldikçe bireysel ve genel adil dünya inanç düzeylerinin azaldığını göstermiştir. İleride yapılacak çalışmalarda riskli gruplarda, daha geniş örneklem grupları oluşturularak ikincil travmatik stres düzeylerinin ve bu gruplarda adil dünya inancı ile ruhsal belirtiler ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkilerin araştırılmasının konu hakkında farkındalığı artıracığı düşünülmüştür.

Yazar Katkıları: Çalışma konsepti/Tasarımı: BK, BK; Veri toplama: BK, BK, SÇ; Veri analizi ve yorumlama: BK, BK, SÇ; Yazı taslağı: BK, BK, SÇ; İçeriğin eleştirel incelenmesi: BK, SÇ; Son onay ve sorumluluk: BK, BK, SÇ; Teknik ve malzeme desteği: BK; Süpervizyon: BK, BK, SÇ; Fon sağlama (mevcut ise): yok.

Etik Onay: Bu çalışma için Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 25.04.2019 tarihinde Etik Kurulundan etik onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması beyan etmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Author Contributions: Concept/Design : BK, BK; Data acquisition: BK, BK, SÇ; Data analysis and interpretation: BK, BK, SÇ; Drafting manuscript: BK, BK, SÇ; Critical revision of manuscript: BK, SÇ; Final approval and accountability: BK, BK, SÇ; Technical or material support: BK; Supervision: BK, BK, SÇ; Securing funding (if available): n/a.

Ethical Approval: This study was approved by the Ethics Committee of Çağ University Institute of Social Sciences on 25.04.2019.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Authors declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support

KAYNAKLAR

1. Figley CR. Compassion Fatigue: Coping with Secondary Traumatic Stress Disorder in those who Treat the Traumatized. New York, Brunner-Routledge, 1995.
2. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-5). Washington, DC, American Psychiatric Association, 2013.
3. Bauwens J, Tosone C. Professional posttraumatic growth after a shared traumatic experience: Manhattan clinicians' perspectives on post-9/11 practice. *J Loss Trauma*. 2010;15:498-517.
4. Byrne MK, Leriás D, Sullivan NL. Predicting vicarious traumatization in those indirectly exposed to bushfires. *Stress Health*. 2006;22:167-77.
5. Janoff-Bulman R, Berg M. Disillusionment and the creation of value: In *Traumatic Loss to Existential Gains. Perspectives On Loss: A Sourcebook* (Ed J Harvey): Washington, DC, Taylor & Francis, 1998.
6. Figley CR. Compassion fatigue: Psychotherapists' chronic lack of self care. *J Clin Psychol*. 2002;58:1433-41.
7. Nelson-Gardell D, Harris D. Childhood abuse history, secondary traumatic stress, and child welfare workers. *Child Welfare*. 2003;82:5-26.
8. Sabin-Farrell R, Turpin G. Vicarious traumatization: Implication for the mental health of health workers? *Clin Psychol Rev*. 2003;23:449-80.
9. Collins S, Long A. Too tired to care? The psychological effects of working with trauma. *J Psychiatr Ment Health Nurs*. 2003;10:17-27.
10. Chamberlain J, Miller MK. Evidence of secondary traumatic stress, safety concerns, and burnout among a homogeneous group of judges in a single jurisdiction. *J Am Acad Psychiatry Law*. 2009;37:214-24.
11. Levin AR, Greisherg S. Vicarious trauma in attorneys. *Pace Law Rev*. 2003;24:245-52.
12. Akbayrak N, Oflaz F, Aslan Ö, Özcan CT, Taştan S, Çiçek HS. Post-traumatic stress disorder symptoms among military health professionals in Turkey. *Mil Med*. 2005;170:125-9.

13. Çakmak H, Er RA, Öz YC, Aker AT. Kocaeli İli 112 acil yardım birimlerinde çalışan personelin Marmara depreminden etkilenme ve olası afetlere hazırlık durumlarının saptanması. *Akademik Acil Tıp Dergisi*. 2010;2:83-8.
14. Haksal P. Acil servis personelinde görülen ikincil travmatik stres düzeyinin disosiyasyon düzeyi, sosyal destek algısı ve başa çıkma stratejileri açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi. 2007.
15. Öztürk G. Sağlık personelinin çalıştığı birime göre ikincil travmatik stres düzeyinin belirlenmesi (Yüksek lisans tezi). Burdur, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi. 2019.
16. Yeşil A, Ergün Ü, Amasyalı C, Er F, Olgun NN, Aker AT. Çalışanlar İçin Yaşam Kalitesi Ölçeği Türkçe uyarlaması geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Noro Psikiyatr Ars*. 2010;47:111-7.
17. Lerner MJ, Miller DT. Just world research and the attribution process looking back and ahead. *Psychol Bull*. 1978;5:1030-51.
18. Lipkus I, Dalbert C, Siegler I. The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus for others: implications for psychological well-being. *Pers Soc Psychol Bull*. 1996;22:666-77.
19. Rubin Z, Peplau LA. Who believes in a just world? *J Soc Issues*. 1975;31:65.
20. Lerner MJ. The justice motive: Some hypotheses as to its origins and forms. *J Pers*. 1977;45:1-52.
21. Lerner MJ. *The Belief in a Just World: A Fundamental Delusion*. New York, Plenum Press, 1980.
22. Dalbert C, Stoeber J. The personal belief in a just world and domain-specific beliefs about justice at school and in the family: A longitudinal study with adolescents. *Int J Behav Dev*. 2006;30:200-7.
23. Erdener M. Afet alanında çalışan profesyonellerin psikolojik dayanıklılık ve ikincil travmatik stres düzeylerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi. 2019
24. Tomaka J, Blascovich J. Effects of justice beliefs on cognitive appraisals of and subjective, physiological, and behavioral response to potential stress. *J Pers Soc Psychol*. 1994;67:732-40.
25. Jahic G. Adil dünya inancı ve psikolojik hoşnutsuzlukla ilişkisi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi, 1999.
26. Lucas T, Alexander S, Firestone I, Lebreton JM. Just world beliefs, perceived stress, and health behavior: The impact of a procedurally just world. *Psychol Health*. 2008;23:849-65.
27. Bride BR, Margaret M, Yegidis B, Figley CR. Development and validation of the Secondary Traumatic Stress Scale. *Res Soc Work Pract*. 2004;14:27-35.
28. Yıldırım G, Kıdak L, Yurdabakan İ. İkincil Travmatik Stres Ölçeği: Bir uyarlama çalışması. *Anadolu Psikiyatri Derg*. 2018;19:45-51.
29. Dalbert C. The world is more just for me than generally: about the personal belief in a just world scale validity. *Soc Justice Res*. 1999;12:79-98.
30. Göregenli M. Şiddet, kötü muamele ve işkenceye ilişkin değerlendirmeler, tutumlar ve deneyimler, İzmir, İşkencenin Önlenmesinde Hukukçuların Rolü Projesi Raporu, 2003.
31. Erkuş A. Değerlendirme, değerlendirme, norm, norm geliştirme, normalleştirme nedir ne değildir? *İlköğretim Online*. 2012;11:1-6.
32. Kalaycı YE. Parametrik ve parametrik olmayan çoklu karşılaştırma yöntemlerinin incelenmesi: Türkiye’de bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması örneği (Yüksek lisans tezi). Isparta, Isparta Üniversitesi, 2016.
33. Lee S, Lee DK. What is the proper way to apply the multiple comparison test? *Korean J Anesthesiol*. 2018;71:353-60.
34. Tabachnick BG, Fidell, LS. *Using Multivariate Statistics (Sixth edition)*. United States, Pearson Education, 2013.
35. Furnham A. Just world beliefs in twelve societies. *J Soc Psychol*. 1997;133:317-40.
36. Whatley MA. Belief in a Just World Scale: Unidimensional or multidimensional? *J Soc Psychol*. 1993;133:547-52.
37. Benson D. Why do people believe in a just world: testing explanations. *Sociol Spectr*. 1992;12:73-104.
38. Caputi P. Factor structure of the Just World Scale among Australian undergraduates. *J Soc Psychol*. 1994;134:475-83.
39. Çetinalp Şahin P. Polis okulu öğrencilerinin adil dünya inancı, otoriterlik, sistemi meşrulaştırma, vatanserverlik ve insan hakları tutumlarının incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İzmir, Ege Üniversitesi, 2014.
40. Giray FS. Suç işlemiş ve işlememiş ergenlerin adil dünya inancı ve bağışlayıcılık tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Maltepe Üniversitesi, 2009.
41. O’Connor W, Morrison T, McLeod L, Anderson D. A meta-analytic review of the relationship between gender and belief in a just world. *J Soc Behav Pers*. 1996;1:141-8.
42. Uğur D. Dünyayı adil algılama ve geleceğe dair umut/umutsuzluk: depresyon tanısı alan ve olmayan kişilerde adil dünya inancı (Yüksek lisans tezi) Mersin, Mersin Üniversitesi, 2007.
43. Wagstaff G. Correlates of just world in Britain. *J Soc Psychol*. 1983;121:145-6.
44. Gençtürk N. Multipl skleroz tanısı olan hastalarda adil dünya inancı, psikolojik sağlamlık ve yaşam doyumu (Yüksek lisans tezi) İstanbul, Beykent Üniversitesi, 2016.
45. Kurtay C. Evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddeti meşru görme ile cinsiyetçi tutumlar ve adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi) İstanbul, İstanbul Arel Üniversitesi, 2018.

46. Yancı Sağlık F. Tecavüze ilişkin tutumların tecavüz mitleri, adil dünya inancı, cinsiyet rolleri ve demografik değişkenler açısından incelenmesi (Yüksek lisans tezi) Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi, 2019.
47. Ai AL, Plummer C, Kanno H, Heo G, Appel HB, Simon CE et al. Positive traits versus previous trauma: Racially different correlates with PTSD symptoms among Hurricane Katrina-Rita volunteers. *J Community Psychol.* 2011;39:402-20.
48. Cemgil AÇ. Türkiye'deki ruh sağlığı çalışanlarında ikincil travmatik stres: Moderatör olarak duygu düzenlemenin empati ve ikincil travmatik stres arasındaki ilişkiye etkisi (Yüksek lisans tezi) İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2019.
49. Horwitz MJ. Work-related trauma effects in child protection social workers. *J Soc Serv Res.* 2006;32:1-18.
50. Kranda T. Sosyal hizmet alanında çalışan profesyonellerin ikincil travmatik stres düzeylerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Üsküdar Üniversitesi, 2019.
51. Özkul M. Psikososyal destek elemanlarının algılanan sosyal destek ile yaşadıkları ikincil travmatik stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
52. Adams RE, Figley CR, Boscarino JA. The Compassion Fatigue Scale: Its use with social workers following urban disaster. *Res Soc Work Pract.* 2008;18:238-50.
53. Choi G. Organizational impacts on the secondary traumatic stress of social workers assisting family violence or sexual assault survivors. *Adm Soc Work.* 2011;35:225-42.
54. Ivicic R, Motta R. Variables associated with Secondary Traumatic Stress among mental health professionals. *Traumatology.* 2017;23:196-204.
55. Craig CD, Sprang G. Compassion satisfaction, compassion fatigue, and burnout in a national sample of trauma treatment therapists. *Anxiety Stress Coping.* 2010;23:319-39.
56. Creamer TL, Liddle BJ. Secondary traumatic stress among disaster mental health workers responding to the September 11 attacks. *J Trauma Stress.* 2005;18:89-96.
57. Çakıroğlu M. Ceza infaz kurumları ve denetimli serbestlik müdürlüklerinde görev yapan psikologlarda ikincil travmatik stres ile ilişkili faktörler (Yüksek lisans tezi). Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi, 2018.
58. Çetinkaya Büyükbodur A. Sosyal hizmet uzmanlarında psikolojik dayanıklılık ve ikincil travmatik stresin incelenmesi (Doktora tezi). Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2018.
59. Çolak B, Şişmanlar ŞG, Karakaya I, Etiler N, Biçer Ü. Çocuk cinsel istismar olgularını değerlendiren meslek gruplarında dolaylı travmatizasyon. *Anadolu Psikiyatri Derg.* 2012;13:51-8.
60. Fullerton CS, Ursano RJ, Wang L. Acute stress disorder, posttraumatic stress disorder, and depression in disaster or rescue workers. *Am J Psychiatry.* 2004;161:1370-6.
61. Gürdil G. Üstlenilmiş travma ve ikincil travmatik stresin travmatik yaşantılara müdahale eden bir grup üzerinde gestalt temas biçimleri çerçevesinde değerlendirilmesi (Doktora tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi, 2014.
62. Kahil A. Travmatik yaşantıları olan bireylere yardım davranışında bulunan profesyonel ve gönüllülerin ikincil travmatik stres düzeylerinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). Ankara, Ufuk Üniversitesi, 2016.
63. Kjellenberg E, Nilsson F, Daukantaite D, Cardena E. Transformative narratives: The impact of working with war and torture survivors. *Psychol Trauma.* 2013;6:1-9.
64. Linley PA, Joseph S. Therapy work and therapists' positive and negative well-being. *J Soc Clin Psychol.* 2007;26:385-403.
65. Öles M. Dezavantajlı gruplarla çalışan ruh sağlığı çalışanlarının yaşadığı ikincil travmatik stres, tükenme ve baş etme stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Okan Üniversitesi, 2019.
66. Yeşil A, Aker AT, Sezgin U. Hemodiyaliz tedavisi gören hastalara bakım veren ekipte ruhsal belirtiler. *Dusunen Adam.* 2009;22:9-17.
67. Bulman RJ, Wortman CB. Attributions of blame and coping in the "real world": Severe accident victims react to their lot. *J Pers Soc Psychol.* 1977;35:351-63.
68. Coşgun E. Suça yönelen ergenlerde, çocukluk döneminde örseleyici yaşantılara maruz kalma düzeyi ile adil dünya inancı arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi) İstanbul, Maltepe Üniversitesi, 2010.
69. Epstein S. Cognitive-experiential self theory. In *Handbook of Personality Theory and Research* (Ed LA Pervin):165-92. New York, Guilford Press, 1990.
70. Furnham A, Procter E. Belief in a Just World: Review and critique of the individual difference literature. *Br J Soc Psychol.* 1989;28:365-84.
71. Janoff-Bulman R. Assumptive worlds and the stress of traumatic events: applications of the schema construct. *Soc Cogn.* 1989;7:113-36.
72. Magwaza AS. Assumptive worlds of traumatized South African adults. *J Soc Psychol.* 1999;139:622-30.
73. Tiftik N. Adam öldürme eylemi nedeniyle hüküm giymiş olan kadınlarda, çocukluk örselenme yaşantılarına maruz kalma düzeyi, adil dünya inancı ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, Maltepe Üniversitesi, 2012.
74. Baykuzu G. Üniversite öğrencilerinde travmatik yaşantılar, travma sonrası stres belirtileri, yasal yollara başvuru tercihleri ve adil dünya inancı arasındaki ilişki (Yüksek lisans tezi). Ankara, Ankara Üniversitesi, 2016.

75. Riaz MN, Sultana R, Riaz MA, Shah SZ, Batoool N, Murad MG. Outcomes of belief in just world among victims of natural and man-made disaster: moderating role of resilience. *Pakistan Journal of Psychological Research*. 2015;30:39-64.
76. Bayraktar S. Trafik kazası geçirmiş kişilerde travma sonrası stres belirtileri ve travma sonrası gelişim ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi (Yüksek lisans tezi). İstanbul, İstanbul Üniversitesi, 2011.
77. Correia I, Kamble SV, Dalbert C. Belief in a just world and well-being of bullies, victims and defenders: a study with Portuguese and Indian students. *Anxiety Stress Coping*. 2009;22:497-508.